

Кафедра струнно-смичкових інструментів

Спеціальний інструмент контрабас (фах)

Освітній ступінь	магістр	<table border="1"><tr><td>Курс</td><td>1-2</td></tr><tr><td>Семестр</td><td>1-4</td></tr></table>	Курс	1-2	Семестр	1-4								
Курс	1-2													
Семестр	1-4													
Спеціальність	025 Музичне мистецтво													
Освітньо-наукова програма	«Оркестрові струнні інструменти: «Арфа», «Контрабас»													
Статус	<u>обов'язкова</u>	<table border="1"><tr><td>ECTS</td><td>12</td><td></td></tr><tr><td>Годин</td><td>360</td><td>9</td></tr><tr><td>Індивідуальні заняття</td><td>160</td><td>2</td></tr><tr><td>Самостійна робота</td><td>200</td><td>5</td></tr></table>	ECTS	12		Годин	360	9	Індивідуальні заняття	160	2	Самостійна робота	200	5
ECTS	12													
Годин	360	9												
Індивідуальні заняття	160	2												
Самостійна робота	200	5												
Форма контролю	<u>екзамен/державний іспит</u>													

Інформація про викладача

ПІБ	Білоусов С.В. – старший викладач кафедри струнно-смичкових інструментів Чайкін М.Б.– старший викладач кафедри струнно-смичкових інструментів.
Профіль викладача	
e-mail	strunni.nmau1@gmail.com

Анотація навчальної дисципліни

Навчальну програму «Підготовка магістерської виконавської програми (контрабас)» складено з урахуванням сучасних вимог до методики підготовки концертного виконавця - контрабасиста, розроблено на основі базової теорії формування виконавської майстерності контрабасиста, провідних сучасних методик та практичних рекомендацій, складених на ґрунті багаторічного виконавського і педагогічного досвіду.

Основні напрямки реформації системи педагогічної освіти у відповідності з Державною національною програмою «Освіта» і Закону України «Про вищу освіту» є фундаментом для розвитку інтелектуального, професійного та духовного потенціалу суспільства. Це ставить складні завдання перед вищою школою в галузі музичної педагогіки, як базового рівня інтеграції виконавської, навчальної, педагогічної, наукової, дослідницької, інноваційної діяльності, де формуються нові системи навчання і дослідницькі мережі. Усе це потребує високоякісної підготовки магістрів, нової науково-інноваційної генерації фахівців, здатних до активної професійно-творчої діяльності в галузі мистецтва.

Мета – формування висококваліфікованих і всебічно розвинутих виконавців-контрабасистів, які володіють музично-виконавською майстерністю, сучасними знаннями та навичками для самостійної творчої роботи та аналізу, необхідними для здійснення подальшої професійної діяльності в галузі сольного та ансамблевого виконавства, у складі симфонічного та камерного оркестрів, а також контрабасової педагогіки.

Завдання – засвоєння комплексу фундаментальних професійних практичних і теоретичних знань, умінь, навичок, основних принципів контрабасового виконавства, які набуваються в процесі підготовки в класі під керівництвом викладача для майбутньої виконавської та педагогічної діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен отримати такі компетентності:

знати:

- метод роботи над інтерпретацією музичного твору: виконавські та інструментальні засоби втілення інтерпретаторських задумів;
- психологію виконавської діяльності;
- сучасні досягнення в галузі контрабасового виконавства, педагогіки та музичної творчості;
- основні закономірності штрихових та артикуляційних засобів звукоутворення;
- особливості використання засобів музичної виразності на різних етапах розвитку світової і національної музичної культури;
- історію контрабасового мистецтва та його специфіку;
- виконавський репертуар та спеціальну літературу;
- основи загальнотеоретичних дисциплін, що дозволяють вирішувати творчі інтерпретаційні проблеми виконання;
- специфіку нотного письма сучасних композиторів;
- основи образотворчого, літературного і театрального мистецтв.

вміти:

- аналізувати та розуміти зміст, форму та стиль музичного твору, відтворювати його художню концепцію;
- володіти засобами виконавської виразності та технічною майстерністю;
- орієнтуватися в різноманітних музичних стилях і жанрах;
- орієнтуватися та цікавитися сучасними напрямками розвитку музичного мистецтва;
- використовувати кращі традиції світових виконавських шкіл;
- поєднувати виконавську майстерність з художнім осмисленням твору;
- аналізувати та рецензувати концертні виступи, а також власне виконання.

володіти навичками:

- власного контролю самостійної роботи;
- читання нот з аркушу;
- виконавського редагування репертуару і творчої обробки музичного матеріалу;
- оволодіння різноманітними засобами гри на інструменті;
- інтерпретації творів найрізноманітніших стилів і жанрів;
- та прийомами гри сучасної музики;
- пошуково-дослідницької роботи з подальшим виокремленням тематичних напрямів та їх методологічним узагальненням.

Перелік тем

Модуль 1: Система роботи над інструктивним навчальним матеріалом

Змістовий модуль 1 *Робота над гаммами, арпеджіо та подвійними нотами*

Тема 1. Вивчення гам різних видами аплікатури. Техніка поєднання позицій. Осмислення високих еталонів звуку: способи атаки, темброве забарвлення, методи подолання брудних призвуків, ретельний слуховий контроль.

Тема 2. Особливості інтонування одноголосного звукоряду, арпеджіо та подвійних нот.

Тема 3. Розвиток віртуозності та методи виконання гам. Приклади використання гамоподібних пасажів у віртуозних художніх творах контрабасового репертуару.

Змістовий модуль 2 *Робота над етюдами/каприсами*

Тема 1. Вивчення етюдів/каприсів на різні види техніки. Аналіз змісту технічних завдань, свідомий вибір творів для опрацювання з метою подолання наявних недоліків. Використання допоміжних вправ з метою найбільш раціонального використання часу занять. Усвідомлення кінцевої мети.

Тема 2. Художнє оформлення етюду/капрису, як віртуозного концертного твору, творчий підхід до виконання технічних завдань.

Тема 3. Поглиблена робота над обраними творами за еталонами віртуозної гри. Відпрацювання координації рухів лівої та правої рук, слухових уявлень та звукового відтворення, техніка виконання подвійних нот, виконання штрихів у швидкому темпі.

Змістовий модуль 3 *Вивчення етюдів/каприсів підвищеної складності*

Тема 1. Вибір творів для ретельного опрацювання. Узгодження методів роботи, добір вправ для опрацювання особливо складних елементів. Детальний аналіз технічних завдань та інструментальних проблем, які потребують особливої уваги.

Тема 2. Еталони віртуозної гри. Органічне поєднання художньої та технічної складових у виконанні каприсів та етюдів підвищеної складності. Вимоги до якості звуку та інтонації у швидких темпах.

Модуль 2: Робота над творами композиторів до класичної доби

Змістовий модуль 4 Естетичні еталони виконання творів старовинних композиторів

Тема 1. Застосування комплексу елементів художньої виразності (темброве забарвлення, особливості звуковидобування на інструменті, використання *vibrato*, *non vibrato*, закони відтворення динамічних відтінків, різноманітні штрихові прийоми гри) для передачі індивідуальної виконавської інтерпретації.

Тема 2. Робота над фразуванням як емоційної складової.

Змістовий модуль 5 Твори малої та крупної форми старовинних композиторів

Тема 1. Вивчення та знання існуючого педагогічно-концертного репертуару старовинної музики.

Тема 2. Робота над твором: аналіз форми, художніх та технічних завдань. Складові професійного підходу до якісного розбору авторського тексту.

Тема 3. Редакторський пошук (власна редакція або використання існуючих редакцій) Принципи вибору аплікатурних варіантів для виконання кантіленних та віртуозних частин.

Тема 4. Визначення епізодів підвищеної складності та їх ретельне опрацювання.

Тема 5. Сильові особливості виконання кантіленних частин, окреслення кола засобів художньої виразності відповідно до стилю: динаміка, артикуляція, тембр, використання *vibrato* тощо.

Модуль 3: Робота над поліфонічними творами контрабасового репертуару

Змістовий модуль 6 Й. С. Бах. Шість сюїт для віолончелі соло (контрабасу), Г. Фріба Сюїта в старовинному стилі для контрабасу соло

Тема 1. Ознайомлення з наявними редакціями та їх порівняльний аналіз. Визначення особистих уподобань авторів та естетичного спрямування у тенденціях конкретних періодів розвитку контрабасового виконавства.

Тема 2. Індивідуальна редакція штрихів для відтворення голосоведення в поліфонії, робота над зручним розподіленням смичка, вибір аплікатури.

Тема 3. Робота над складовими композиції: тип поліфонії, мотивна побудова, виявлення кульмінацій. Окреслення кола засобів художньої виразності у відповідності до стилю і жанру поліфонічних творів (артикуляція, лігатура, інтонаційна виразність, стильова естетика звуку, культура використання *vibrato*, динамічна палітра).

Тема 4. Робота над жанровими ознаками: визначення темпу, метро-ритмічна побудова, складові форми, виконання геміол, артикуляція.

Тема 5. Єдність емоційного і раціонального в концертному виконанні.

Модуль 4: Жанр мініатюри

Змістовий модуль 7 Робота над п'єсами рухливого та віртуозного характеру

Тема 1. Знання репертуару. Аналіз нотного матеріалу. Визначення жанру, форми, характеру і змісту. Окреслення кола засобів художньої виразності: динаміка, фразування тощо.

Тема 2. Визначення епізодів підвищеної складності. Робота над окремими елементами техніки: штрихи, акценти, пунктирний ритм, тощо. Методи засвоєння технічного матеріалу. Робота над координацією рухів у виконанні складних групувань та технічних прийомів. Робота над звуковидобуванням у віртуозних штрихах.

Тема 3. Робота над віртуозними п'єсами композиторів-контрабасистів. Взаємозв'язок історичного розвитку виконавського мистецтва майстрів-контрабасистів з їхньою власною композиторською творчістю. Знання контрабасового віртуозного репертуару. Розбір твору: визначення стилю, форми, характеру, засобів виразності.

Тема 4. Співвідношення компонентів фактури тематичного матеріалу та акомпаніменту для створення різнопланових образів та характерів.

Змістовий модуль 8 Виконання кантіленної п'єси

Тема 1. Знання творів, які мають високе художнє значення у контрабасовому репертуарі. Розбір твору: визначення стилю, форми, характеру, засобів виразності.

Тема 2. Робота з клавіром, знання фактури, гармонічний аналіз супроводу, взаємодія тематичного матеріалу з ритмічною структурою.

Тема 3. Робота над тембровою палітрою. Застосування різновидів *vibrato/non vibrato*. Підвищений слуховий контроль за звуком, змінами смичка, поєднанням струн, плавними переходами пальців лівої руки.

Тема 4. Особливості «сольної» аплікатури.

Тема 5. Робота над мелодією як найвищої інтонаційно-сислової організації музичних звуків. Вміння виконувати мініатюру на високому художньому рівні, реалізація задуму композитора.

Модуль 5. Жанри середньої та крупної форми

Змістовий модуль 9 Робота над циклічними творами середньої та крупної форми

Тема 1. Знання репертуару циклічних жанрів середньої та крупної форми (цикли п'єс, рапсодія, концертне рондо, концертна розгорнута п'єса, сюїта, варіації тощо). Свідомий вибір твору для опрацювання, визначення кінцевої мети вивчення твору.

Тема 2. Специфіка вивчення творів циклічної форми. Робота над засобами художньої виразності, які віддзеркалюють стильові ознаки твору.

Тема 3. Втілення прийомів формотворення у різних жанрах циклічної форми.

Тема 4. План роботи над твором: аналіз структури, визначення сольних або ансамблевих завдань, тематичного матеріалу, визначення художніх та технічних завдань.

Тема 5. Програмність, стилізація та національний колорит в циклічних творах українських композиторів.

Тема 6. Заключний етап – формування художньої форми в поєднанні з виконавською досконалістю.

Змістовий модуль 10 Жанр сонати

Тема 1. Знання педагогічного та концертного репертуару сонат для контрабасу та фортепіано (оригінальних та в перекладі). Вибір програми для поточного контрольного заходу за принципом рівня складності сонати. Також доцільно вивчення декількох сонат з репертуару камерного ансамблю. Свідомий вибір твору для опрацювання, визначення кінцевої мети вивчення твору.

Тема 2. План роботи над твором: аналіз ознак сонатного *allegro* (при наявності) визначення сольних або ансамблевих завдань, тематичного матеріалу, визначення художніх та технічних завдань.

Тема 3. Особливості роботи з сонатою для контрабасу *solo*.

Тема 4. Широке поняття «інтонування»: «проговорення» окремих звуків, інтонацій, мотивів, фраз, речень.

Тема 5. Заключний етап – цілісне виконання. Використання конкретних технічних прийомів та засобів виразності для передачі художньо-образного задуму автора твору. Поєднання частин сонати єдиною драматургічною ідеєю.

Змістовий модуль 11 Жанр концерту

Тема 1. Знання навчально-художнього концертного репертуару від класичної епохи до сьогодення. Свідомий вибір твору для опрацювання, визначення кінцевої мети вивчення твору.

Тема 2. Виконавський план роботи над твором великої форми: аналіз структури, визначення частин і форми в цілому, тематичного матеріалу, визначення художніх та технічних завдань, виявлення кульмінаційних епізодів як логічне завершення розгортання матеріалу.

Тема 3. Вдосконалення навиків професійного розбору, системи планування виконання завдань, ефективності методів роботи над твором. Робота з клавіром, партитурою.

Тема 4. Стильові ознаки та еталони естетичних категорій відповідної епохи створення концерту. Усвідомлення типових ознак національних композиторських шкіл та індивідуальних складових музичного твору. Визначення засобів художньої виразності у відповідності до стилю.

Тема 5. Поєднання базових принципів гри, навичок, технічних завдань з художніми образами (редакція, аплікатура, звуковидобування, динаміка, застосування *vibrato*, штрихова палітра, принципи артикуляції тощо). Робота з концертмейстером. Остаточне відпрацювання твору в ансамблі: узгодження темпів, артикуляції, фразування, принципів мелізматика.

Тема 6. Удосконалення психофізіологічних основ формування виконавської майстерності. Подальша робота над розвитком віртуозності, максимально можливе виявлення масштабу гри та майстерне володіння інструментом в складному різностильовому і різножанровому репертуарі.

Тема 7. Заключний етап – підготовка до державного іспиту. Об'єднання знань, вмінь, навичок, набутих під час навчання. Демонстрація логіки інтерпретаційного мислення музиканта-виконавця, сформованої інтелектуально-творчої самостійності, сценічної культури.

Форми та технології навчання

Дисципліна «Спеціальний інструмент (контрабас)» для студентів освітнього ступеня «Магістр» оркестрового факультету Академії складається з індивідуальних занять та частки годин для самостійної роботи, а також включає поточні контрольні заходи (самостійний технічний залік, екзамен, державний іспит) та обов'язкові концертні (публічні) виступи для набуття виконавського сценічного досвіду.

Навчальні ресурси

Потний матеріал відповідного віолончельного репертуару, музикознавча та методична література за фахом представлені у вільному доступі в бібліотеці та читальній залі Академії, інтернет-ресурси. Репетиційні приміщення в навчальних аудиторіях, концертних залах Академії надається для проведення занять, репетицій та концертних виступів відповідно розкладу. За умови дистанційного навчання під час карантину

або форс мажорних обставин, всі необхідні для вивчення навчальної дисципліни основні та додаткові матеріали студенти можуть знаходити на сайті бібліотеки Академії <http://lib.knmau.com.ua>. Програми контрольних заходів у формі концертного виступу студентів через посилання на YOUTUBE надсилаються на офіційну електронну адресу кафедри strunni.nmau1@gmail.com.

Методи контролю

Кожний змістовний модуль може бути використаний викладачем на будь якому етапі роботи зі студентом протягом I-IV семестрів. Індивідуальні перспективні та поточні плани роботи складаються викладачем у відповідності до програмних вимог з урахуванням професійних можливостей та рівня підготовки кожного студента.

**Зведена таблиця програмних вимог технічних заліків та іспитів
з навчального курсу «Підготовка магістерської виконавської програми (фах)»**

МАГІСТР			
№	Захід	1 курс	2 курс
1 семестр	Т/Залік	<u>Самостійний Т/Залік</u> Гама у різних аплікатурних та штрихових варіантах. Різні види арпеджіо. Подвійні ноти за бажанням . Два етюд/каприси на різні види техніки.	-----
	Екзамен	<u>Творчий проєкт</u> <u>Програма до 40 хв.</u> 1. Вступне слово: представлення власної програми. 2. Виконання довільної програми	Прослуховування частини програми державного іспиту Сюїта / Партита/Соната
2 семестр	Екзамен	<u>Творчий проєкт</u> <u>Програма 40 – 60 хв.</u> 1. Вступне слово: представлення власної програми. 2. Виконання програми.	-----
	Державний іспит		Концерт (повністю) ----- Поліфонія (Прелюдія або дві контрастні частини з сюїти/партити/сонати) ----- Дві п'єси (віртуозна та кантиленна) Обов'язково одна з них українського композитора

Система оцінювання

Семестри 1-8

№ з/п	Контрольний захід оцінювання	Всього %
1.	Самостійний технічний залік	10
2.	Екзамен	40
3.	Участь у концерті класу, кафедри тощо.	10
4.	Участь у конкурсі, фестивалі тощо	10
5.	Державний іспит	30
	Всього	100

Критерії оцінювання знань студентів:

Оцінка «відмінно»:

- Яскрава гра студента із якісною реалізацією всіх технологічних компонентів виконавської майстерності: досконала інтонація, культура штрихів, виразна динаміка, блискуча техніка, відчуття форми та стилю творів, сценічний артистизм тощо.

Оцінка «добре»:

- Переконаливий виступ студента, але з наявністю деяких недоліків: текстові неточності, недосконала інтонація, недостатня динамічна виразність.
- У виконанні наявні виконавські недоліки, хоча програма відповідає за складністю підготовці студента: непереконливе відтворення стилевих особливостей твору, неохайна інтонація, погана динамічна виразність, не відтворена форма твору, пасивний емоційний стан тощо.

Оцінка «задовільно»:

- Наявність суттєвих погіршень у грі виконавця: погано вивчений текст твору, помилки у техніці, погана інтонація, відсутня динаміка, погане відчуття ансамблю, аморфність у формі тощо.
- Погане виконання та повна відсутність власного відношення до якості гри та виконуваних творів: дуже погано вивчений текст, недостатня змістовність володіння засобами музичної виразності, порушення формотворення, метроритмічної структури.

Оцінка «незадовільно»:

- Програма виконана не в повному обсязі. Обмеженість музичних та технічних здібностей.
- Студент не засвоїв матеріал програми внаслідок порушення навчальної дисципліни та неприпустимого ставлення до предмета.

Інклюзивне навчання

Навчальна дисципліна може викладатися студентам з особливими освітніми потребами.

Неформальна освіта

Передбачається участь студентів у міжнародних та всеукраїнських конкурсах, фестивалях, концертних програмах, благодійних музичних акціях, участь у майстер класах та стажування у літніх музичних школах/академіях; пасивна та активна участь у міжнародних, всеукраїнських та кафедральних конференціях, круглих столах; відвідування культурно-мистецьких заходів, театрів, мистецьких експозицій, виставок тощо.

Рекомендована література

1. Астров А. Деятель русской музыкальной культуры С. А. Кусевицкий. – Л., 1985.
2. Александрова Н. Г. Основные типы музыкального интонирования в украинской камерно-инструментальной музыке 80-х годов.: Автореф. дис. канд. искусствоведения: 17.00.02. / Киев. гос. консерватория им. П. И. Чайковского. Киев, 1987. 15 с.
3. Асафьев Б. Музыкальная форма как процесс. Москва: Музыка, 1971. 376 с.
4. Бездельев В. Новые приёмы игры на контрабасе. – М., 1969.
5. Брюн П. История струнного контрабаса (Brun P. Histoire des contrabasses a cordes). – Париж, 1982.
6. Брюн П. История контрабаса (Brun P. A Histoire of the double bass). –1989.

7. Варнеке Ф. Контрабас (Warneke Fridrich Der Kontrabass) – Гамбург, 1909.
8. Гайдош М. Словник контрабасиста. – Кромериж, 1994.
9. Гарбузов Н. Зонная природа темпа и ритма. Москва: Музыка, 1950. 72 с.
10. Гинзбург Л. История виолончельного искусства. Москва: Музыка, 1950. 312 с. Кн.1
11. Гинзбург Л. История виолончельного искусства. Москва: Музыка, 1978. 312 с. Кн.4
12. Гинзбург Л. О работе над музыкальным произведением. Москва: Музыка, 1968. 112 с.
13. Григорьев В. Методические взгляды Ю. И. Янкелевича // Янкелевич Ю. Педагогическое наследие. Москва.: Музыка, 1983. С. 6-59.
14. Гозенпуд А. Краткий оперный словарь. Изд. «Музычна Україна», 1986.
15. Друскин М.(редактор-составитель). 100 опер. История создания. Сюжет. Музыка. // Изд. «Музыка», Л., 1964
16. Журнал Международного общества контрабасистов (ISB) – США
17. Журнал Международного общества контрабасистов «Мир контрабаса» (Bass World) – США
18. Журнал «Оркестр» (Das Orchester) – Німеччина
19. Журнал «Контрабасист» (Double Bassist) – Англія
20. Зюскинд П. Контрабас. 1980
21. Кугель М. Шедевры инструментальной музыки. Книга 1, Книга 2, К.: 2009. 195 с.
22. Контрабас. История и методика. (Сост. Доброхотов) – М., 1974.
23. Лучанко О. Комунікативність партії сколюючого контрабасу в жанрі концерту// наукові записки ТНПУ. Мистецтвознавство. Тенюпіль, 2006.-С.84-89
24. Майер А. Концертная музыка для контрабаса в венской классике. – 1969.
25. Милушкин А., Домашевич М. Полная школа-самоучитель для контрабаса. 3 части. – М., 1928; 1929; 1930.
26. Милушкин А. Школа для контрабаса. – М., 1933.
27. Михно А. Джованни Боттезини. Жизнь и творчество. – М., 1973; 1982.
28. Музыкальная энциклопедия в шести томах. – М., 1973-1982.
29. Окань Г. Школа навчання гри на контрабасі: [навчальний посібник] / Дніпропетровська консерваторія імені М. Глінки. - Дніпропетровськ : Ліра, 2013. - 144 с.
30. Планьявский А. История контрабаса. – Тутцинг, 1970
31. Планьявский А. Виолоне – контрабас барокко. – Тутцинг, 1998.
32. Раков Л. В. История контрабасового искусства. – М.: Композитор, 2004.
33. Раков Л. Контрабас в симфонической, оперной и камерной музыке конца XIX – XX вв.: Дис. канд. искусствоведения, 1980.
34. Раков Л. Отечественное контрабасовое искусство 70-80-е годы. – М., 1993.
35. Раков Л. Школа начального обучения игре на контрабасе. – М., 1978; 1985.
36. Раков Л. Школа контрабасиста. – М., 1997.
37. Раков Л. Контрабас в симфонической, оперной и камерной музыке конца XIX-XX вв. (диссертация, канд., 1980)
38. Савченко Н. Школа игры на контрабасе (на основе новой аппликатурной системы). – Тбилиси, 1969.
39. Струве Б. Вибрация как исполнительский навык при игре на струнных инструментах (преимущественно на виолончели). Ленинград. Москва, 1933. 62 с.
40. Стоковский Л. Музыка для всех нас. Москва: Сов. композитор, 1959. 215 с.
41. Струве Б. Типовые формы постановки рук у инструменталистов (смычковая группа). Москва: Музгиз, 1932. 228 с.
42. Столярчук Б. Контрабасисти України. Енциклопедичний довідник. Рівне, 2007.
43. Симандл Ф. Новая школа игры на контрабасе. – Хайльброн, 1874.
44. Талалай Б. Психофизиологические вопросы развития исполнительской моторики виолончелистов// Исполнительское искусство: виолончель, контрабас: Сборник трудов. Вып.99. ГМПИ им.Гнесиных. Москва, 1988. С.41-59
45. Хоменко В. Новая аппликатура гамм и арпеджио для контрабаса. – М., 1953; 1980.
46. Штейнгаузен Ф. Физиология ведения смычка. Москва: ПТОМОНО, 1930. 107 с.
47. Щелкановцева Е. М. Сюиты для виолончели соло И. С. Баха. Москва: Музыка, 1997. 112 с.
48. Юцевич Ю. Словник музичних термінів. – «Музична Україна», К.-1977.
49. Янкелевич Ю. Педагогическое наследие. Москва: Музыка, 1983. 253 с.
50. Pelczar T. Kontrabas od A do Z. – Polskie Wydawnictwo muzyczne, 1974

51. Trumpf K. Johann-Matthias Sperger (1750-1812). Leben und Werk. – Mainz, 2021
52. Brun P. Histoire des contrabasses à cordes. – Paris, 1989.
53. Brun P. A History of the double bass. - 1989.
54. Gajdos M. Slovník Kontrabasistu. – Кромерж (ц), 1994.
55. Gaidos M. Die Bedeutung der Prager Schule für die Pädagogik des Kontrabasses. Кромерж (ц), 1991.
56. Madensky E. Etwas über Kontrabassspiel Musik // Pedagogische Zeitschrift, № 3.
57. Meier Adokf. Konzertante Musik für Kontrabass in den Wiener Klassik Musikverlag Emil Katzbichler. – 1969.
58. Planyavsky A. Geschichte des Kontrabasses. – Тутцинг, 1970.
59. Planyavsky A. Der Barockkontrabass Violone. – Тутцинг, 1998.
60. Simandl, Franz. Neueste Methode des Kontrabassspiel. – Wien, 1874.
61. Warneke Fridrich. Der Kontrabass. – Hamburg, 1909.

Интернет-ресурсы:

1. IMSLP - Petrucci Music Library (нотная википедия)
http://imslp.org/wiki/IMSLP:View_Genres
2. Sheet Music Plus www.sheetmusicplus.com
3. ScorSer
<http://ru.scorser.com/Catalog/0.html>
4. Music Student
<http://musstudent.ru>
5. Нотный архив
<http://www.muzlibrary.ru/>
6. Новая музыкальная библиотека
<http://www.muzlibrary.ru/>
7. Публичная нотная электронная библиотека
<http://www.ecosvit.org/bibl>
8. Нотный архив Бориса Тараканова
<http://notes.tarakanov.net/>
9. OrpheusLib - Библиотека Нот и Музыкальной Литературы
<http://lib-notes.orpheusmusic.ru>
10. Kreuzsch- Sheet Music
<http://kreusch-sheet-music.net>
11. Classical- scores.com
<http://www.classical-scores.com/free/index.php>
12. Music-scores.com - classical sheet music <http://www.music-scores.com/>
13. Music for the Nation: American Sheet Music <http://memory.loc.gov/ammem/musshhtml/musshhome.html>
14. The Juilliard Manuscript Collection
<http://www.juilliardmanuscriptcollection.org/>
15. Научная музыкальная библиотека им. С. И. Танеева
<http://www.mosconsrv.ru/ru/groups.aspx?id=120422>
16. Санкт-Петербургская государственная консерватория им. Н.А. Римского-Корсакова
<http://biblio.conservatory.ru>